

LITERARNA TEORIJA

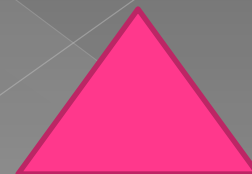
- veda, ki se ukvarja z različnimi oblikami besedne umetnosti
- ukvarja se z zgradbo literarnih del, razlaga jih pomensko in jezikovno (zvočno, besedno, skladijsko)
- Janko Kos, Matjaž Kmecl

- UMETNIŠKA – POLUMETNIŠKA – NEUMETNIŠKA književnost.

LITERARNE ZVRSTI

- **LIRIKA** — izpovedovanje razpoloženj, spoznanj, čustev – **subjektivno**. Oseba, ki govori: lirski subjekt.
  - Zunanja oblika je največkrat **poezija** – verzificirana, lahko tudi proza (črtica). Pomembni so: ritem, zvočnost, pesniški jezik.
  - teme: ljubezenske, razpoloženjske, domovinske, impresionistične ...
- **EPIKA** — pripovedovanje o dogodkih – **objektivno**. Pripovedovalec (več vrst) govori o literarnih osebah, dogajalnem času, prostoru ...
  - Zunanja oblika je po navadi **proza** – nevezana beseda (roman, pravljica), lahko tudi vezana (ep, balada)
- **DRAMATIKA** — vključuje **dramski govor** (monolog, dialog) in **nebesedni del** (igra, didaskalije, scena, rekviziti ...)
  - dramski slog (trikotnik)- napeto, namenjeno uprizoritvi.
  - delitev na: dejanja/akti – prizori/scene.

LITERARNE VRSTE

- v liriki: sonet, gazela (arabska, 6-30 verzov brez kitic, refren), glosa (španska, štiri 10-vrstičnice, geslo iz zadnjih vrstic kitic_moto, o pesništvu), oda, elegija ...
- v epiki: roman (dolga pripoved, poglavja, zapleteno dogajanje, večje št. oseb, daljše čas. obdobje, snov – Jurčič) povest (srednje dolga, manj oseb, eno-razvejano dogajanje, preprosto, hiter konec, Cigler), novela (krajša pripoved iz stvarnega življenja, malo oseb, psihološko, usoda posamez., presenetljiv razplet, Kosmač), črtica (kratko pripov. delo, en dogodek, najpomembnejša čustva, ozračje, izsek, obris stanja, dogodka, Cankar), basen, bajka, pravljica, romanca, balada ...
- v dramatik: tragedija, komedija, monodrama, satira, opera, opereta ...

PROZA : POEZIJA

- nevezana oblika,
- neprekinjeno,
- neolepšan govor

- vezana oblika,
- zapisano v verzih/stihih,
- členjeno na kitice

ZGRADBA LITERARNEGA DELA

- ◉ **ZUNANJA** (oblika): členjenost
- ◉ **NOTRANJA** (vsebina): snov, motiv, tema, ideja, pripovedovalec, literarne osebe, dogajalni čas, dogajalni prostor)
- ◉ **SLOG** (jezikovna sredstva)

- **SNOV**: zunajliterarna, izhodišče za nastanek lit. dela. Vir in izbor: - osebne izkušnje ustvarjalca in neosebne tradicije (zgodov. viri, ljudsko izročilo ...)
- **MOTIV**: vsebinska enota, večje število (predmet, dogodek, pojav) –**SIMBOL**: globlji, večsmiseln pomen (kletka, oljčna vejica, bel robec, drevo, voz ...)
- **TEMA**: tvori jo več motivov skupaj, so abstraktnejše, tisto, o čemer pisatelj piše. Razumske (bivanjska, družbenokritična, socialna, domovinska) in čustvene (ljubezenska, tema hrepenenja, strahu)
- **IDEJA**: sporočilo besedila, miselno (politična, moralna, filozofska)

- **PRIPOVEDOVALEC:** podaja dogajanje
  - vsevedni/avktorialni
  - personalni
  - prvoosebni
- **PRIPOVED:** potek zgodbe
  - sintetična
  - analitična
- **KNJIŽEVNE OSEBE:** nosilke dogajanja
  - glavne in stranske
  - karakterizirane: značajske in telesne lastnosti
- **DOGAJALNI ČAS:** sedanost, preteklost
- **DOGAJALNI PROSTOR:** enoten, neenoten

PESNIŠKI JEZIK

- **RITEM** – svobodni tok verza, poudarjeni in nepoud. zlogi
- **METRIČNA SHEMA:**

- **STOPICA** – enota v verzu, iz enega naglašene in nenaglaš. zloga:

- **Trohej** (- U)
- **Jamb** (U -)
- **Amfibrah** (U - U)
- **Daktil** (- U U)
- **Anapest** (U U -)

- **VERZ:** - stih/vrstica, metrična zveza več stopic

- **KITICA:** - strofa, zaokrožena ritmična in miselna zveza več pravilnih in enako zgrajenih vezrov, najmanj dva.

Stalne oblike: - dvostišje, tercina, kvartina, oktava/stanca, alpska poskočnica (4-vrstična z amfib.)

Pesniški jezik: TROPI IN FIGURE

- Slogovne okrasitve jezika se delijo na trope in figure, nato še vsak od teh na dve podskupini.
- Beseda **trop** izhaja iz grščine (*tropos* = obrat) in se uporablja za **besede v prenesenem pomenu**. Delimo jih na **rabo besed v prenesenem pomenu** ali prenose in **rabo besed v zamenjanem pomenu**.
- Beseda **figura** izhaja iz latinščine (*figura* = podoba) in se uporablja za **besede, ki so na poseben način izgovorjene** ali ki so postavljene na **nenavadno mesto v stavku**. Delimo jih na **glasovne** in **besedne figure**.

○ TROPI:

- Poosebitev/personifikacija
- Okrasni pridevek (epiteton ornans)
- Primera/komparacija
- Stalno reklo/fraza
- Metonimija/preimenovanje
- Sinekdoha
- Sinestezija/soobčutje

○ GLASOVNE FIGURE:

- Rima (zaporedna, prestopna, oklepajoča, verižna)
- Aliteracija
- Asonanca
- Onomatopoiija

○ STAVČNE/BESEDNE FIGURE:

- ponavljanja:
  - Podvojitev
  - Anafora
  - Epifora
  - Epanalepsis
  - Anadiploza
  - Pripev/refren
- Stopnjevanje
- Pretiravanje
- Naspotje/antiteza
- Inverzija
- Asindeton/polisindeton
- Nagovor/apostrofa
- Retorično vprašanje

DOLOČI TROPE

- Iztok je velik kot gora.
- Berem Koviča.
- Zlato sonce sije.
- Roman govori o sestrah.
- Šest parov nog je sledilo Lovretu.
- Sonce se je nasmehnilo.
- Njegovi lasje so kot pšenično polje.
- Vsa dvorana je navdušeno ploskala.
- Strah neusmiljeni.
- Delo na črno.
- To je bila zanj prava štiriperesna deteljica.
- Kamen govori resnico.

DOLOČI GLASOVNE FIGURE

- Rane rože rade povedo.
- Čiv čiv, hov hov.
- Rana ura, zlata ura.
- Pevec poje pesem.
- Bim bam bom, tok tok.

DOLOČI STOPICE:

- Dežuje. Tiho padajo višave.
- Skozi svet še zmeraj piha.
- Očka, pa kaj je v tej zlati igrački?
- Metafora je jezikovna oblika.
- Ko nekoč, spoštovani gospod.

DOLOČI RIME:

-Ne vem, kaj žalost me ne mine,
ki muči mi srce,
a pravljica iz davnine
iz misli več mi ne gre.

-Apel podobo na ogled postavi,
ker bolj resnico ljubi kakor hvalo
zad skrit vse prek poslušša, kaj zijalo
neumno, kaj umetni od nje pravi.

- Meni nebo odprto se zdi,
kadar se v tvoje ozrem oči,
kadar prijazno nasmeješ se,
kar sem prestala, pozabljeno je.

DOLOČI BESEDNE FIGURE

- Odzivajo se skale in tišina in gaj in plan in log.
- *Vabi te mesečina,*
vabi te sila spomina,
vabi te ljubi tvoj.
- Ti očeta do praga, sin tebe čez prag.
- *Gorje ti, neusmiljeno ljudstvo, gorje!*
- O vi, ki vstopate, vsak up pustite!
- *Voda gine, pada, sahne.*

- Kdaj te bom spet videl, Ljubljana?
- *Zvonovi zagrebški pojo,*
pojo, da še nikdar tako.
- In žena zravna se, glej več a se, rase, ves čoln je že poln.
- *E, da bi te ...!*
- Jasnih, jasnih, sončnih dni.
- *Biba leze, bivol ni,*
tovor nese, osel ni,
roge ima, kozel ni.

DOLOČI FIGURE

- Odzivajo se skale in tišina in gaj in plan in log. - *mnogovezje*
- Vabi te mesečina,
vabi te sila spomina,
vabi te ljubi tvoj. - *anafora*
- Ti očeta do praga, sin tebe čez prag. - *izpust*
- Gorje ti, neusmiljeno ljudstvo, gorje! - *epanalepsis*
- O vi, ki vstopate, vsak up pustite! - *vzklik*
- Voda gine, pada, sahne. - *brezvezje*

- Kdaj te bom spet videl, Ljubljana? - *nagovor*
- Zvonovi zagrebški pojo,
pojo, da še nikdar tako. - *anadiploza*
- In žena zravna se, glej večča se, rase, ves čoln je že poln. – *stopnjevanje*
- E, da bi te ...! - *zamolk*
- Jasnih, jasnih, sončnih dni. - *podvojitvev*
- Biba leze, bivol ni,
tovor nese, osel ni,
roge ima, kozel ni. – *epifora*